

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ครูสภา, องค์การค้า. วรรณคดีไทย เสภาขุนช้างขุนแผน พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: โรงพิมพ์
ครูสภา, 2505.

นราธิปพันธุพงศ์, กรมพระ. มหาเวสสันดรชาดก. พระนคร: โรงพิมพ์ครูสภา, 2518.

ชุตติเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องรามเกียรติ์. พระนคร: ประจักษ์
วิทยา, 2512.

วารลักษณ์ หับบรรจง "โมกษะในวรรณคดีพระเวท. สาขาวิชาภาษาตะวันออก
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

วิสุทธ์ มุขยกุล. วิสุทธินิพนธ์. กรุงเทพมหานคร ธเนศวรการพิมพ์, 2520.

ศิลป์ากร, กรม. พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6. พระนคร: โรงพิมพ์บรรณาคาร, 2512.

เสถียร ลายลักษณ์. กฎหมายประจำศก. เล่ม 1. พระนคร: โรงพิมพ์เคลิแมล์, 2478.

สมพงษ์ เกரியงไกรเพชร. ประเพณีไทย. พระนคร: แพร่พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, 2519.

อุทัย สิ้นธุสาร. สารานุกรมไทย. เล่ม 9. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2521.

ภาษาต่างประเทศ

Agrawal, V.S. India as Known to Panini. Allahabad: Allahabad Law
Journal Press, 1953.

Apte, Vaman Shivram. The Student's Sanskrit-English Dictionary.
Delhi: Motilal Banarsidass, 1970.

Bauquet, A.C. Hinduism. London: The Fleet Street Press, 1948.

Bloomfield, Maurice. Myth of Soma and Eagle. Festgruss and Rudolf
von Roth, 1893.

- Bloomfield, Maurice. The Religion of the Veda. Delhi: Indological Book House, 1972.
- Buhler, Georg. Law of Manu of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Muller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- Deussen, Paul. The Philosophy of the Upanishads. Translated by A.S. Geden. New York: Dover Publications, 1966.
- Dobois, Abbe J.A. Hindu Manners, Customs and Ceremonies. Vol.1 London: Clarendon Press, 1978.
- Dowson, John. A classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd., 1913.
- Dutt, Romesh Chunder. A History of Civilization in Ancient India. Vol.1 London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd. 1983.
- Edgerton, Franklin. The Beginning of Indian Philosophy. London: George Allen and Unwin, 1965.
- Edwards Michael. Everyday Life in Early India. London: B.T. Batsford Ltd., 1969.
- Eggelling, Julius, tr. The Satapatha-Brahmana, Part 2. Vol. 26 of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Muller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- _____. The Satapatha-Brahmana, Part 3. Vol. 41 of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Muller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- _____. The Satapatha-Brahmana, Part 4. Vol. 43 of The Sacred Books of the East. Edited by F. Max Muller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.

- Elliot, S.H.M.C. A History of India. Calcutta: Susil Gupta, 1953.
- Emerson, Gertrude. The Story of Early Indian Civilization. Bombay: Sen. Orient Longman, 1964.
- Gandhi, M.K. Drinks, Drugs and Gamblings. Allahabad : Navajivan Publishing House, 1952.
- Gokhale, B.G. Ancient India: History and Culture. Bombay: Asia Publishing House, 1952.
- Griffith, Ralph T.H. tr. The Hynms of the Rgveda. Delhi: Motilal Banarsidass, 1973.
- Hakridge, Emma. Indian Gods and Kings. London: Rich and Cowan Ltd., 1958.
- Hopkins, E.W. Epic Mythology. Delhi: Motilal Banarsidass, 1974.
- Jobes, Gertrude. The Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols. New Youk: The Scarecrow Press, 1962.
- John, C.O. Cults, Customs and Superstitions of India: London: T. Fisher Unwin, 1908.
- Kaegi, Adolf. Life in Ancient India. Calcutta: Susil Gupta Ltd., 1950.
- Kane, P.V. History of Dharmasāstra, Part 1. Vol 3. 2nd ed. Poona: Bhandarkar Oriental Research Institute, 1946.
- Legge, James. The Sacred Books of Chira. Vol.3 of The Sacred Books of the East. deited by F. Max Muller. Delhi: Motilal Banarsidass, 1972.
- Macdonell, Arthur A. The History of Sanskit Literature. 2nd ed. Delhi: Motilal Banarsidass, 1971.
- _____. Vedic Mythology. Delhi: Motilal Banarsidass, 1974.

- Macdonell, Arthur A. A Vedic Reader for Students. Madras: Oxford University Press, 1972.
- Majumdar, R.C. The Vedic Age. Vol. 1. London: George Allen & Unwin Ltd., 1951.
- Monier-Williams, Sir Monier. Sanskrit-English Dictionary. New Delhi: Munshiram Monoharlal Publishers Pvt. Ltd., 1981.
- Morgan, Kenneth W. The Religion of the Hindus. New York: The Ronald Press Company, 1953.
- Muir, J. Original Sanskrit Texts. Delhi: Oriental Publishers and Distributors, 1976.
- Muller, F. Max. The Dhammapada. Book 1 Vol.10 of The sacred Books of the East. Delhi : Motilal Banarsidass, 1972.
- Munshi, K.M., Majumdar, R.C. and Pusalkar. The History and Culture of the Indian People. Vol. 4. Bombay: P.H. Raman, 1955.
- Nehru, Jawaharlal. India and the World. New Delhi: Sagar Publications, 1962.
- Panikkar, K.M. India Past and Present. Eaglewood Cliffs: Prentic Hall International, 1964.
- Pargiter, P.E. Ancient India: Historical Tradition. Oxford University Press, 1952.
- Piggott, S. Prehistoric India. London: Penguin Books, 1950.
- Prakash, Om. Food and Drinks in Ancient India. Delhi: The Allahabad Law Journal Press, 1961.

- Rapson, E.J. The Cambridge History of India. 6 vols. Vol. 1.
New Delhi: S. Chan. & Co., 1968.
- Rawlinson, H.G. India. London: The Gresset Press, 1937.
- Sitaramayya, Pattabhi. The History of the Indian National Congress.
Bombay Padma Publications Ltd., 1935.
- Spratt. Hindu Culture and Personality. Bombay: P.C. Manaktalas and Son
Private Ltd., 1966.
- Stutley, Margaret and James, Harper's Dictionary of Hinduism. New York:
Harper & Row Publishers, 1977.
- Tomas, P. Hindu Religion, Customs and Manners. India: D.B. Taraporevala
Sons & Co. Private Ltd., 1960.
- Upādhyāya, B.S. India in Kālidāsa. India: Allahabad Law Journal Press,
1974.
- Walker, Benjamin. Hindu World an Encyclopaedia Survey of Hinduism. 2 Vols.
London: George Allen & Unwin Ltd., 1968.
- Waugh, Alec. Wine and Spirit. Nederland: Time-life International N.V.,
1969.
- Wheeler, J. Talboys. India of the Brahmanic Age. Part A. Chap. 2.
Vol. 2. Delhi: Cosmo Publications, 1973.
- Wilkins, W.J. Hindu Mythology. Delhi: Indological Book House, 1972.
- Winternitz, Maurice. History of Indian Literature. Vol.1. New Delhi:
Oriental Books Reprint Corporation, 1972.

ពាក្យសម្រេច

ภาคผนวก ก

รายชื่อเครื่องดื่มน้ำ

ชื่อ เครื่องดื่มน้ำตามที่รวบรวมไว้ในภาคผนวกนี้มีทั้งที่เป็น เครื่องดื่มน้ำที่มีคุณสมบัติ ทำให้สดชื่นร่าเริง และทำให้มีน้ำเมามาก อย่างไรก็ตามนักปราชญ์ทางวรรณคดีสันสกฤตทั้งหลาย ก็ยังไม่สามารถพบข้อยุติกันได้ว่า เครื่องดื่มน้ำประเภทใดบ้าง เป็นประเภททำให้ร่าเริงแจ่มใส หรือทำให้มีน้ำเมามาก ตัวอย่างเช่นน้ำโสมดังกล่าวนั้นแล้ว ดังนั้นจึง เป็นการยากที่จะชี้ชัดในข้อ นี้ ยิ่งไปกว่านั้น เครื่องดื่มน้ำชนิดเดียวกันบางทีก็มีคำอธิบายแตกต่างกัน จึงต้องอาศัยหลักฐาน ในชั้นวรรคกถา หรือที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าในสมัยหลังประกอบ แต่ก็สามารถหาหลักฐานได้เพียง บางชนิดเท่านั้น

อนึ่ง รายชื่อของเครื่องดื่มน้ำที่รวบรวมไว้นี้ บางชนิดมีกล่าวถึงตั้งแต่ก่อน คริสตศักราช 1500 จนถึงคริสตศักราช 1200 ปี โดยประมาณ และเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ สนใจจะศึกษา ผู้วิจัยได้อ้างหลักฐานที่มา ซึ่งกล่าวถึง เครื่องดื่มน้ำชนิดนั้น ๆ ไว้ภายในวงเล็บ และ เพื่อให้ทราบถึงอายุ จึงกล่าวถึงชื่อเครื่องดื่มน้ำที่ซ้ำกันไว้ด้วย ทั้งยังได้ระบุชื่อของตำรา ต่าง ๆ ที่สำคัญซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้าและรวบรวมไว้คือจากภาคผนวกไว้ด้วยแล้ว

1. เครื่องดื่มน้ำก่อนคริสตศักราช 1500 - 300

1. กิลาละ (Kilāla) มีรสหวาน ทำจากส่วนผสมของธัญพืชต่าง ๆ

(AV. 4.11.10 ; 12.1.59, TBr. 2.6.12, MaitrS. 3.2.3.4, (Āp. 1.5.17.21.)

2. มาสระ (Māsara) ทำจากข้าวหนึ่งผสมกับเครื่องเทศต่าง ๆ เก็บไว้ประมาณ

3 วัน จึงนำมากองดื่ม (MaitrS. 3.2.2.9 TBr. 6.11.314, VS. 19.14 19.12)

แต่วรรคกถาของวาชเสนียส์ติดตามกล่าวว่า ทำจากโหมง่า เมล็ดข้าว และแป้ง (Mahidhara on

VS. 19.14 = *śaspatokmalājanagnahucūrnaiḥ samsargam māsaram*

3. ปริสุรตะ (Parisruta) ทำจากดอกไม้อหรือหญ้าบางชนิดซึ่งหมักไว้ให้เป็นสำ
(AV. 20.127.7-8, VS. 19.15, MaitrS. 3.11.2, SBr. 12.9.1.1, KatySr.
14.1.14 15.10.9)
4. สุรา (Surā) ทำจากแป้งที่ได้จากข้าวบาร์เลย์หรือข้าวป่าบางชนิด (RV. 8.2.12
1.116.7 ; 10.131.4-5 7.86.6, MaitrS. 1.2.6 2.4.2) TaitS . 1.3.3.2, SBr.
12.7.3.8, AsvGr. 2.5.5, SāṅkhGr. 1.2.5 และ Astādh. 24.25) ในพระวินัยปิฎก
4.110 กล่าวว่าสุรามี 5 ชนิด คือ สุราที่ทำจากแป้งข้าว, ขนเม, ข้าวต้ม, สำเหล้า และเครื่องเทศ
5. ปานตะ (Pānta) เครื่องดื่มชนิดหนึ่งซึ่งตามความเห็นของสายณะว่าคือน้ำใส
นั้นเอง (Om Prakāsh, 1961 : 22) ในฤคเวทได้กล่าวถึงเครื่องดื่มชนิดนี้บ่อยครั้ง
(RV. 1.122.1 ; 1.155.1 ; 8.92.1 ; 10.88.1.)
6. ศยามากะ (Syāmaka) ทำจากน้ำต้มข้าวผสมกับเครื่องเทศต่าง ๆ เก็บไว้
3 วัน แล้วกรองดื่ม (Mahidhara: VS. 19.14 = syāmākāḥ odanācāmayoh)
7. ไมเรยะ (Maireya) ทำจากน้ำคาลกัณ จากเครื่องเทศต่าง ๆ หรือจาก
เปลือกของต้นเมฆศฤงค มีหลายชนิด เป็นเครื่องดื่มของคนชั้นสูง (Astādh. 6.2.7)
ในวรรณคดีฝ่ายบาลี แบ่งเป็นเครื่องดื่มที่ทำจากดอกไม้ ผลไม้ น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเครื่องเทศ
ต่าง ๆ ผสมกัน
8. กapisāyanī (Kapisāyanī) ปาณินิ กล่าวว่า เป็นเครื่องดื่มทำจากผลไม้ชนิดหนึ่ง
ได้มาจากแคว้นกapisī (Astādh. 6.2.99)
9. Kālikā (Kālikā) เป็นเครื่องดื่มจากผลไม้ชนิดหนึ่ง (Astādh. 5.40.3)
10. Avadātikā (Avadātikā) เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่ง (Astādh. 5.4.3)
11. Kasāya (Kasāya) ทำจากข้าวหนึ่งหรือดอกไม้ที่ต้มผสมกับเครื่องเทศอื่น ๆ
(Astādh. 6.2.10)
12. Kādambārī (Kādambārī) ทำจากผลกัทัมปะที่สุกแล้ว

13. วารุณี (Vārūṇī) ทำจากน้ำคั้นของต้นปาล์ม หรือผลอินทผลัม หรือทำจาก
คอกมธุกะ (Astāñ.5.4.3)

14. ประสันนา (Prasannā) ทำจากส่วนผสมต่าง ๆ ในคัมภีร์อรรถศาสตร์
ของเกาฏิลยะ ได้กล่าวถึงส่วนผสมไว้ว่า แบ่งข้าว 12 อาณกะ (1 อาณกะ = ไตรณะ)
เชื้อ 5 ปริสตะ (1 ปริสตะ = 4 ปละ) และเครื่องเทศอื่น ๆ ผสมกัน

15. สีดู (Sīdhu) ทำจากน้ำอ้อยคั้น คอกธาคี (Dhātākī=Grisled tomentosa)
จากผลชูทรา ผลอินทผลัม ชนุน องุ่น น้ำผึ้ง มะพร้าว และเครื่องเทศต่าง ๆ (Prakāsh, 1961:75)

16. ชาติ (jāti) ทำจากดอกไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่าคอกชาติ (Prakāsh, 1961:75;298)

17. สะเตา (Satau) ทำจากส่วนผสมต่าง ๆ โอย ประกาศ กล่าวว่ามีรส เมามาก
แม้จะเค็มน้ำถึงร้อยครั้งก็ยังไม่เสียรส (Prakāsh, 1961:76)

2. เครื่องดื่มก่อนคริสตกาล 300 - คริสตกาล 75

1. เมทกา (Medakā) เกาฏิลยะ ได้ระบุส่วนผสมไว้ดังนี้ น้ำ 1 ไตรณะ ข้าวสุก
ครึ่งอาณกะ ยีสต์ 3 ปริสตะ และเครื่องเทศอีก 10 ชนิดได้แก่ ปาฐา (Patha=Clypea
hernandifolia) โลธระ (Lodra=Symplocos racemosa) เตโชวตี (Tejovati=
Scindapsus officinalis) เปลือกไม้จากต้นไม้ที่มีกลิ่นหอมชนิดหนึ่งชื่อ เอละวาอุกะ
(Elavāluka=Feronia elephantum) น้ำผึ้ง (Madhu) คอกมธุกะ หญ้าชนิดหนึ่งชื่อ ทูรวา
เมลิคพิชเลื่อยชนิดหนึ่งมีกลิ่นหอมชื่อ ปริยงู (Priyangu=Panicum italicum หรือ Aglaia
odorata) ทารุหะริทรา (Daruharidra=Curcuma zedoaria) พริกไทยชนิดเม็ดดำและ
เม็ดขาว (Kaut. 2.25.27)

2. ประสันนา (Prasannā) เกาฏิลยะระบุส่วนผสมไว้ดังนี้ แบ่งข้าว 12 อาณกะ
น้ำเต้า 5 ปริสตะ และเครื่องเทศอื่น ๆ อีก (Kaut. 2.25.18)

3. อาสวะ (Āsava) ในเกาฏิลยะ 2.25.19 และ 2.25.29 กล่าวว่า เป็นเครื่องคั้นที่เมา ส่วนผสมส่วนใหญ่ได้แก่น้ำคั้นของดอกกบิลกะ (Kapittha=Feronia elephantum) 100 ปะละ น้ำอ้อยคั้น 500 ปะละ น้ำผึ้ง 1 ปรีสละ

4. อริชฎะ (Arista) เป็นสุราคองใช้สำหรับรักษาโรค (Kaut.2.25.21)

5. ไมเรยะ (Maireya) ทำจากเปลือกของต้นเมฆศฤงคี ผสมกับเครื่องเทศที่ได้จากพริกยาว และพริกดำ และผลไม้้อีก 3 ชนิด (Kaut. 2.25.22 = pippalimarica-sambhārastripnalāyukto Vāmaireyah) ในคัมภีร์มหากาโรดักกล่าวเปรียบเทียบปริมาณของสุราและเมโรยที่คั้นในพิธ้อ้วเมฆของยุธิษเรฐีรว่า เหมือนกับทะเลน้ำนม (MBh. Asv.89.39) ; และในคัมภีร์รามายณะก็กล่าววว่า นางสีดาชอบคั้นเมโรยที่ทำจากน้ำผึ้ง (R. Ut. 42.18)

6. สุรา (Surā) เกาฏิลยะ แบ่งสุราไว้ 5 ชนิด ได้แก่สทการสุรา (Sahakārasurā) ทำจากน้ำคั้นของผลมะม่วงสุก ,เรโสตรสุรา (Rasottarasurā) ทำจากน้ำเชื่อมหรือ น้ำอ้อย และอีก 3 ชนิด ซึ่งทำจากเครื่องเทศต่าง ๆ เช่นเดียวกับวิธีทำประสันนา ได้แก่ ศเวตสุรา (Svetasurā) พิโซตรสุรา (Bijottarasurā) และสามภาริกสุรา (Sāmbhārikasurā =Patanjalī 1.2.62) ในรามายณะกล่าวว่าสุราทำจากแป้งข้าวและนางสีดาใช้สุราจำนวนมากบูชาเทพเจ้า (R.Ay. 50.20=yaksye tvām gosahasrena surāghatasatena ca) ในมหากาโรดักพบว่ามีกาโรดักห้ามคั้นสุรา (MBh. Maus. 16.29 Surāsavo na kartavyan sarvān nagaravāsibhih) และในมหากาโรดักทั้งสองได้อีกกล่าวถึงสุราไว้มาก (R.Ay 52.89 55.20 91.21 MBh.Asv, 89.39 51.18,Adi. 76.67,Santi. 78.4; 165.34, Virat.15.7)

7. กาศายณะ (Kāpisāyana) ทำจากผลองุ่น (Kaut.2.22.25)

8. ทารปุระกะ (Hārapūrika) ทำจากผลองุ่น (Kaut.2.22.25)

9. วารุณี (Vārunī) ทำจากผลอินทผลัม หรือน้ำคั้นของผลไม้้อื่น ๆ มีรสเมามาก ผู้คั้นจะ เเคลิบ เเคลิ้มทันทีที่คั้น ชาวเมืองอโยธยาชอบมาก (R. Yuddh. 34.8; R. Ay. 114.30)

10. กิลาละ (Kilāla) มีรสเหมายากจนห้ามผู้หญิงดื่ม (MBh. Van.257.17 = kilālam na knādeyam karisye)

11. ทิวยา (Divyā) ทำจากเปลือกหับหะ (Convolvulus repins)
(R.Sun.11.22-23)

12. สีดู (Sīdhu) ทำจากน้ำอ้อยคั้น ดอกธาดกั บ้างแห่งกล่าวว่าทำจากน้ำผึ้ง
(R. Sun.11.32 = sīdhormadhurasasya ca)

3. เครื่องค้ำสมัยคริสตกาล 75 - 300

1. สุรา (Surā) ทำจากข้าวบาร์เลย์หรือแป้งขาว (Car.27.188)

2. ประสันนา (Prasannā) ทำจากธัญพืชต่าง ๆ (Suśr.45.178)

3. ชกละ (Jagala) เป็นไวน์ชนิดหนึ่ง (Car.27.179, Susr.45.180)

4. หักกะสะ (Bakkasa) เป็นสุราแข็ง (เหล้าแห้ง Susr.45.181)

5. โกหละ (Kohala) ทำจากแป้งข้าวบาร์เลย์ (Susr.45.180)

6. สีดู (Sīdhu) เครื่องค้ำที่ส่วนผสมส่วนมากเป็นของมีรสหวาน แบ่งเป็นหลายชนิด เช่น สรรกะราสีดู (Sarkarasīdhu) ทำจากน้ำตาล (Car.27.153, Susr.45.183) ปักวารสะสีดู (Pakvarasasīdhu) ทำจากน้ำอ้อยที่คั้นแล้ว (Susr.45.184), สีตระสีดู (Sītarasīdhu) ทำจากน้ำอ้อยที่ไม่คั้น (Susr.45.185), กุทสีดู (Gudasīdhu) ทำจากน้ำเชื่อมผสมกับดอกธาดกั (Car.27.184), อากษิกสีดู (Āksikīsidhu) ทำจากเปลือกของคั้นอักษะ (Akṣa = Beleric myravalan) (Car.27.184)

7. มาธวี (Mādhvī) ทำจากดอกมธุกะ (Car.6.39 27.185)

8. มธุ (Madhu) ทำจากน้ำผึ้ง (Car.27.187)

9. มารทวิกะ (Mārdvīka) ทำจากผลองุ่น (Susr.45.172)

10. ขารุระ (Khārjūra) ทำจากผลอินทผลัม เรียกว่าวารุณีก็มี (Susr.
45.174 = yā tālakhārjūrarassairasutā sā hi vārunī

4. เครื่องดื่มสมัยคริสตกาล 300 - 1200

1. ปักวารสะ (Pakvarasa) 2 อปักวารสะ (Apakvarasa) 3 อาสวะ (Āsava)
4 อริษฏะ (Arista) 5 ไมเรยกะ (Maireyaka) 6 มธุ (Madhu) 7 โครศาลกะ
(Godhasalaka) 8 ยวะ (Yava) 9 ประสันนา (Prasannā) 10 อษสะ (Ayasa)
11 ศเวตสุรา (Svetasurā) 12 อาสวาสะวะ (Āsavāsava) 13 นิษฐิตะ (Nīsthita)
14 มธุระ (Madhura) 15 ชคละ (Jagala) 16 อฏฐกาลิกา (Atthakālikā)
17 สุรา (Surā) 18 ผสูกุนดิ (Phasukundi) 19 ชยกาลิกา (Jayaakālikā)
(1-19 จาก Aṅg.v.P. 64,181,221 อ้างถึงใน Food and Drinks in Ancient
India, p. 185.)

20 โสมะ (Soma) (Hcar. 2.44)

21 กัสยะ (Kasya) (Vāyu.65.116=kāsyam madyam smrtam vipraih)

22 สุราสะวะ (Surāsava) (Kām.4.1.35)

23 วารุณี (Vārunī) (Kum. 4.12)

24 สีธุ (Sīdhu) (Ragh.16.52, Mālv.4.48, Mricch. 7.30)

25 ไมเรยะ (Maireya) (Kām. 1.4.38)

26 กาทัมพรี (Kādambarī) (Amar. 2.10.40)

27 มาธวี (Mādhvī) (Amar. 2.10.41, Kām. 1.4.38)

28 นาริเกลาสะวะ (Nārikelāsava) (Ragh. 4.65)

29 มธีรา (Madirā) (Mricch.6.30, Stu. 1.10)

30 อิทา (Idā)

31 มาสระ (Māsara)

32 ยูษะ (Yūsa)

33 สุนทะ (Sunda)

34 ฮาลา (Halā)

รายชื่อตำราที่ใช้ค้นคว้า

V.S. Agrawal. India As Known to Pānini, Chap. 3. Sec.6
Allahabad : Allahabad Law Journal Press, 1953.

B.S. Upādhyāya. India in Kalidāsa. Allahabad:Kitabistan,
1947.

Benjamin Walker. Hindu World vol.1. London:George Allen &
Unwin Ltd., 1968.

Om Prakāsh. Food and Drinks in Ancient India. Delhi : The
Allahabad Law Journal Press, 1961.

P.V. Kane. History of Dharmasastra Vol.2 Part 2 Chap. 22.
Poona : Bhandarkar Oriental Research Institute, 1946.

B.N. Puri. India in the Time of Patanjali. chap. 4 Bombay:
Padma Publications Ltd., 1957.

J.C. Ray. Ancient India Life. chap. 2° Calcutta : Susil Gupta
Ltd., 1948.

_____ "Man in India." Food and Drink in Ancient India Vols. 13 และ 14.
Calcutta: Susil Gupta Ltd., 1933,

Regmi Raman. The Control of Liquor in Ancient India. Calcutta :
Susil Gupta Ltd., 1940,

ภาคผนวก ข

พิธีโสมยัชฎะ

พิธีโสมยัชฎะ จัดว่าเป็นคัมภีร์กำเนิดของพิธีกรรมต่าง ๆ จุดมุ่งหมายที่สำคัญของพิธีคือการคั้นน้ำโสมบูชาเทพเจ้าเพื่อขอพรต่าง ๆ ระยะเวลาของการทำพิธีมีตั้งแต่ 1 วัน ถึง 1 ปี หรือมากกว่าไม่น้อยวันเตรียมการล่วงหน้าซึ่งปกติจะมี 4 วัน โดยปกติจะทำในฤดูใบไม้ผลิ (มีนาคม - พฤษภาคม) และในวันพระจันทร์เต็มดวง หรือวันคืน ๆ ของข้างแรม ในวาชสเนยสีตดาของศุกฤษฏเวท แบ่งไว้ หก พิธี คือ

1. อัคนิชฎิยะ (Agnistoma) พิธีนี้จะจัดขึ้นโดยพรหมณ์ผู้เป็นเจ้าของไฟศักดิ์สิทธิ์ซึ่งปรารถนาจะไปสวรรค์โดยเชิญพระ 16 องค์ ใช้เวลา 5 วัน แต่ละวันจะคั้นน้ำโสมบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ มีพระอินทร์ เป็นสำคัญวันละ 3 ครั้ง เดิมทีแล้วพิธีนี้มีความมุ่งหมายเพื่อสวดสรรเสริญเทพอัคนีเท่านั้น

2. วาชเปยะ (Vājapeya) ตามรูปศัพท์มีความหมายถึงว่าเป็นพิธีดื่มเพื่อความแข็งแรง พิธีนี้จะจัดขึ้นโดยกษัตริย์หรือนุคคลในวรรณะชั้นสูงผู้ร่ำรวยก็ได้ โดยทั่วไปจะจัดขึ้นโดยกษัตริย์ผู้ต้องการตำแหน่งที่สูงขึ้น หรือต้องการความแข็งแรงของร่างกายและความอึกเหิมของจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามออกศึก ในพิธีนี้จะคั้นน้ำโสมถวายเทพเจ้าวันละ 3 เวลา แต่กษัตริย์และผู้ร่วมพิธีอื่น ๆ จะดื่มสุราแทน องค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในพิธีได้แก่การแข่งขันรถศึกและการเล่นสะกา พิธีนี้จะจบลงด้วยการดื่มและการอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์

3. ราชสูยะ (Rājasūya) คือพิธีราชาภิเษกซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทั่วไป ๆ จัดขึ้น ระยะเวลาที่จัดพิธีนี้คือวันแรกของเดือนมีนาคม หรือ เมษายน ใช้เวลา 1 - 12 วัน แต่ละวันจะคั้นน้ำโสมบูชาเทพเจ้าวันละ 3 ครั้ง ในวันราชาภิเษก พระราชาจะทรงเครื่องเต็มยศ ทรงรับธนูและลูกศร 3 ดอกจากพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี (พราหมณ์อัศวรรณ) แล้วประทับนั่งบนบัลลังก์ไม้มะเดื่อที่คลุมด้วยหนังเสือ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะถวายการประพรมด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำศักดิ์สิทธิ์ พระราชาถวายโสมแก่เทพเจ้า แล้วเสด็จลงบัลลังก์ ขึ้นประทับนั่งบนรถศึก ทรงประลองธนูแล้วเสด็จกลับมาประทับบนบัลลังก์อีก ต่อจากนั้นทรงแข่งสะกาค้วยเดิมพัน

แต่ก็จบลงด้วยชัยชนะของพระองค์ ชั้นตอนสุดท้ายได้แก่การดื่มและสร่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

4. อัศวเมธ (Asvamedha) พิธีปล่อยม้าไปตามแคว้นต่าง ๆ จุดมุ่งหมายก็เพื่อประกาศบุญญาภพและอำนาจอันเกรียงไกรของผู้ปล่อย ใช้เวลา 12 วันถึง 1 ปี หรือมากกว่า ปรกติพิธีจะเริ่มในวันที่ 8 หรือที่ 9 ของเดือนกุมภาพันธ์หรือมีนาคม พิธีเริ่มด้วยการอาบนํ้าและตกแต่งประทับประคางม้า นํ้ามาที่แท่นบูชาไฟ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีสวดมนต์แก่ม้าเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ เสร็จแล้วถวาย เครื่องสัง เวศแก่เทพเจ้าต่าง ๆ วันละ 3 ครั้ง ต่อจากนั้นจะปล่อยม้าพร้อมกับกองทหารติดตามให้ตระเวณไปตามแคว้นต่าง ๆ เพื่อพิสูจน์ว่าจะมีผู้ครองแคว้นคนใดขัดขวางหรือไม่ ในระหว่างที่ม้าและกองทหารยังไม่กลับ พราหมณ์จะเล่าเรื่องกษัตริย์ในอดีตถวายแก่พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้น กลางวันพนักงานในพิธีจะเป่าขลุ่ย พร้อมกับการสวดมนต์ของพราหมณ์ตลอดวัน เมื่อม้ากลับมาแล้วจะประกอบพิธีคั้นน้ำโสมพร้อมกับข่าม้าตัวนั้น และสัตว์อื่น ๆ ตั้งแต่ช้างจนถึงสัตว์เล็ก ๆ เช่นคิงเพอชานต์เทพเจ้า สุดท้ายของพิธีคือการดื่มและอาบนํ้าศักดิ์สิทธิ์

5. อัคนิจยนะ (Agnicayana) พิธีสร้างแท่นบูชา ใช้เวลามากกว่า 1 ปี แท่นนั้นสร้างเป็น 5 ชั้นโดยใช้อิฐ 10,800 ก้อนลักษณะของแท่นมองดูคล้ายนกเหยี่ยวกางปีก ใช้ศิระะของมนุษย์หนึ่งคนและสัตว์อีกสี่ตัวประดับแท่น ส่วนร่างของมนุษย์และสัตว์จะโยนลงแม่น้ำ เมื่อเสร็จพิธีศิระะ เหล่านั้นจะถูกนำมาวางเป็นกำแพงล้อมวัง ต่อมาเห็นว่าเป็นพิธียุ่งยาก จึงใช้ศิระะคนเพียงอย่าง เดียว ในพิธีจะคั้นน้ำโสมบูชาเทพเจ้าวันละ 3 ครั้ง เช่นเดียวกัน

6. เสาศรามณี (Sautrāmanī) เคมีทีเดียวเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อช่วยยากำลังของพระอินทร์ เนื่องจากพระองค์ไม่ได้คั้นน้ำโสม ต่อมากลายเป็นพิธีเพื่อสล้างความผิดอันเนื่องมาจากการคั้นน้ำโสมมาก ในพิธีจะฆ่าวัว แกะ และแพะ เป็นเครื่องสัง เวศแก่พระอินทร์ สรัสวดี และอัศวินโดยลำดับ ผู้ร่วมในพิธีจะดื่มสุราแทนน้ำโสม

V.M. Apte, "Vedic Ritual." The Cultural Heritage of India. Vol. 2. Calcutta: S. Antool & Co., Private Ltd., 1985.

ภาคผนวก ค

อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีโสมยัชณะ

1. อลูขละ (Ulūkhala) ครกสำหรับตำรากโสม (RV.1.28.6 AV.10.9.26 ; 11.3.3, 12.3.13, TS. 5.2.8.7 7.2.1.3 SBr. 1.1.4.6)
2. วนัสปติ (Vanaspati) สากโขลกโสม TS 6.2.8.4 AV.9.3.11 บางครั้งเรียกมุสล (Musala) ก็มี (AV.9.6.15; 10.9.26 TS.1.6.8.3 SBr.12.5.2.7)
3. ตีเตา (Titau) กระชอนร่อนกาก (RV.10.71.2)
4. ธมาตฤ (Dhmātr) เครื่องเป่าไฟ (RV.5.9.5)
5. ชรรมะ (Gharma) หม้ออุ่นน้ำนม (RV.3.5.3; 5.30.15, VS 8.16, AV. 73.6, AitBr. 1.180.22)
6. ปจนะ (Pacana) ภาชนะสำหรับปรง (RV.1.162.6, SBr. 6.5.4.3 12.1.2.21)
7. อุขา (Ukha) หม้อดินเหนียวใช้สำหรับปรงอาหาร (TS. 4.1.54, RV. 1.162.13; TS. 5.1.63, VS. 11.59, AV. 12.3.23)
8. จรุ (Caru) ภาชนะชนิดหนึ่งใช้สำหรับต้ม (RV. .7.104.2) มีฝาปิด เรียกว่าอิชาน (RV. 1.162.2) ทำจากเหล็กหรือทองเหลือง (RV. 1.7.6, AV. 4.7.4; 9.5.4, Kāth. 5.6, MaitrS.1.4.4.9, TS. 1.6.12.1 SBr. 13.3.4.5; 4.7.4.1, AitBr.1.1)
9. จุหุ (Juhu) ทัพพี (RV. 1.145.3; 8.43.10; 10.21.3)
10. อุปเสลณี (Upacantī) ทัพพี (RV. 10.21.2; 10.205.10)
11. สรุวะ (Sruva) ทัพพีชนิดหนึ่ง (BrĀrUp. 3.9.18; 6.3.13)

12. สรุจ (Sruc) ทัพพี (RV.5.41.12, AV.5.27.5, VS.19.21)
13. ทรววิ (Darvī) ทัพพีทำจากดิน (RV.10.105.100;5.6.9)
14. คราวัน (Grāvan) หินทุบก้อนบน (RV.10.76.94; 10.76.175)
15. อิทริ (Adri) หินรองก้อนล่าง (RV.10.175.3,9.11.5)
16. ทฤษัฑ (Drsad) ก้อนหินบดข้าว (RV.7.104.22;8.72.4,AV.2.21.1
SBr.1.1.1.22)
17. ปวีตระ (Pavitra) เครื่องกรองทำจากขนแกะ (RV.9.6.3;9.37.1,
9.109.36,AV.4.124.4,9.6.16)
18. กาโรตระ (Karotara) เครื่องกรองชนิดหนึ่ง (RV.1.116.7,VS.19.16,
SBr.22.9.1.2,KaushBr.2.7)
19. อมตระ (Amatra) ถังรองน้ำโสมชนิดหนึ่ง (RV.2.14.1;5.51.4,
6.42.2;10.29.7)
20. อัศวัตตะ (Asvattha) ถังรองน้ำโสมทำจากไม้ (RV.1.135.3)
21. อาพะวะ (Ābava) ถังรองน้ำโสมชนิดหนึ่ง (RV.1.34.8;6.7.2;10.101.5)
22. โกะสะ (Kosa) ถังรองน้ำโสมชนิดหนึ่ง (RV.3.32.15;4.17.6)
23. ทูร (Dru) ถังรองชนิดหนึ่ง (RV.1.161.1;5.86.3)
24. กอละสะ (Karasa) ถังรองอีกชนิดหนึ่ง (RV.4.1.117.12,1.1.8.1,
VS.1.22;11.59)
25. จมุ (Camu) ถังรองชนิดหนึ่ง (RV.9.2.82;9.20.6;9.26.16)

26. ไทรณะ (Drona) ถังรองชนิดหนึ่ง (RV.6.2.8;9.28.4;9.98.27)
27. ปาตระ (Pātra) ถ้วยดักน้ำโสมคัม (AV.17.4;6.124.1,5.6.2)
28. จมสะ (Camasa) ถ้วยดักน้ำโสมชนิดหนึ่ง (RV.1.20.6:10.16.8, VS.22.13, AV.7.73.3, SBr.7.2.11.2)
29. กรทะ (Graha) ถ้วยดักน้ำโสมชนิดหนึ่ง (RV.10.114.5)
30. กามสะ (Kāmsa) ถ้วยดักน้ำโสมทำด้วยโลหะ (AV.10.10.5, AitBr.8.10)
31. กุมภะ (Kumbha) เทือกใส่สำหรับผสมน้ำโสมทำจากดินเหนียว (RV.1.116.7;33.13, AV.9.5.5)
32. อุทานจนะ (Udāncana) ถังดักน้ำ (RV.5.44.13, AitBr.7.32, SBr.4.3.5.21)
33. ทฤติ (Dr̥ti) ฤงหนิงสำหรับใส่นม (RV.5.83.9;8.5.19, TS.1.8.19.1, VS.26.18,)
34. สุละ (Sūla) ไม้เสียบเนื้อสดย่างไฟ (AV.1.162.11., SBr.11.4.2.4, ChUp.7.15.13)
35. สวธิติ (Svadhiti) มีดสำหรับหั่นเนื้อ (RV.1.162.13;1.18.20)
36. สุนา (Sūnā) มีดชนิดหนึ่ง (RV.1.162.13.)
37. อาเสจนะ (Āsecana) ภาชนะสำหรับใส่ของเหลว (RV.1.162.13, SBr.2.1.9.5)
38. อังการวัักษะยณะ (Āṅgaravaksayāna) ครีบกัว (BrĀrUp.3.9.18.)

39. ธวีตระ (Dhavitra) พัดทำจากหนังกวาง มีด้ามทำจากไม้ไผ่หรือไม้มะเดื่อ
(TBr.5.9.2, SBr.9.3.1.20)
40. สุรปะ (Sūrpa) ตะกร้าสำหรับร่อน (AV.9.6.16;10.9.26,TS.1.6.8.3)
41. สถาลี (Sthālī) หม้อปรุงอาหารทำด้วยดินเหนียว (AV.8.6.17,TS.6.5.10.5,
VS.19.86,AitBr.1.11.8)
42. ปิซิละ (Pisila) จานทำด้วยไม้ (SBr.2.5.3.6)
43. อุปมันถนี (Upamanthanī) ไม้กวน (BrĀrUp.6.3.13)
44. ศราวะ (Sarāva) ถ้วยทำจากดินเหนียว (TS.1.3.4.5 SBr.5.1.4.12)
45. นินาพยะ (Ninābya) ไทน้ำ (SBr.3.9.2.8)
46. ปริสาสะ (Parisasa) อุปกรณ์ชนิดหนึ่งใช้ยกกาน้ำออกจากไฟ (SBr.14.1.3.1)

Om Prakash, Food and Drinks in Ancient India. Delhi: Allahabad
Law Journal Press, 1961.

ประวัติผู้เขียน

นายอุดม จันทะดวง สำเร็จการศึกษา การศึกษามัธยมศึกษาจากมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน เมื่อ พ.ศ. 2518 และในปีเดียวกันนั้นได้เข้ารับราชการในกรม
สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จนถึงปี 2525 ได้ลาเข้าศึกษาต่อในบัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกวิชาภาษาตะวันออก

